

Posmrtni ostanki Ane in Franca Zavasnika, ki jih je hčerka izkopala 5. novembra 2003 nad vasjo Okrog v Tuhinjski dolini

Žrtve medvojnega partizanskega nasilja – žrtve revolucije torej – so še danes brez vseh pravic. Širša slovenska javnost je bila nanje opozorjena komaj štirinajsto leto po padcu komunističnega režima s televizijskim dokumentarcem Jožeta Možine Zamolčani – moč preživetja.

Moč preživetja

Zdaj so osebe in zgodbe, ki so nastopile v tem odmevnem dokumentarcu, našle svoje mesto tudi v knjigi zgodovinarja Jožeta Dežmana Moč preživetja, ki jo je izdala Mohorjeva založba iz Celovca. Knjiga, kot drugačen medij, je omogočila tudi veliko podrobnejši prikaz tragičnih usod in avtor se je pri obdelavi te teme res zelo potrudil. Zagotovo je knjiga Moč preživetja ena najpomembnejših, ki so izšle v zadnjem času. V prvem delu so obširno objavljene zgodbe sirot, ki so jim med drugo svetovno vojno komunistični ubijalci pobili starše. Za take sirote so se začeli težki časi. Niso smeli žalovati, mnogi niso mogli pokopati svojih najbližjih, oropali so jih premoženja, niso dobili podpor, štipendij, ovirali so jih pri napredovanju v službah. Predvsem pa se niso mogli bojevati za pravico in čast. Najprej so jim umorili starše, potem pa so bili praktično vse življenje stigmatizirani in diskriminirani.

Študijski krožek

Drugi del knjige umešča slovenske zgodovinske travme in njihovo presejanje v mednarodne okvire. Avtor išče vzroke za okužbo sloven-

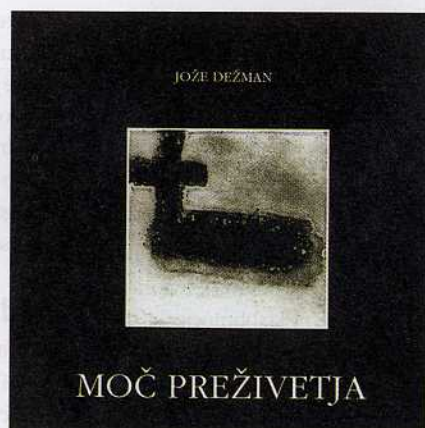
ske družbe s terorističnim nasiljem in možnosti za ozdravitev. Odlika njegovega pisanja je tudi, da je eden prvih zgodovinarjev, ki je pri pisanju poleg številne druge literature uporabil tudi takšno, kot je revija Zaveza, ki so se ji doslej naši zgodovinarji izogibali, čeprav gre za izjemno kakovostno revijo, v kateri je bilo doslej objavljenih zelo veliko zgodb in študij o revolucionarnem terorizmu.

Jože Dežman je k študijskemu krožku Moč preživetja povabil sirote, ki so jim partizani med drugo svetovno vojno pobili starše. Poslal jim je naslednje besedilo: "V Gorenjskem muzeju že nekaj let organiziramo študijske krožke. V njih se zbirajo odrasli, ki po skupnem dogovoru in interesu obravnavajo teme, ki jih družijo. V letu 2002/2003 sem prijavil krožek z delovnim naslovom Moč preživetja. Zanj sem se odločil po srečanjih z vami, ki ste v vojnih in revolucijskih letih izgubili svoje najbližje. Te tragedije so vam trajno zaznamovale življenje. Zato predlagam, da organiziramo uvodni sestanek, na katerem bi se dogovorili o načinu pogovora.

Sam bi želel, da odpremo taka vprašanja, povezana z okoliščinami in zgodovinskimi razmerami, v katerih je prišlo do nasilja in zločinov, pa tudi dogajanja, ki so potem sledila: od premoženjskih škod do diskriminacije in marginalizacije, ki ste je bili s svojimi bližnjimi deležni. V kontekstu presejanja zgodovinskih travm pa bi bilo predvsem pomembno, da spregovorimo o preživetvenih strategijah, ki ste jih izbrali."

Devet zgodb

Prvi sestanek je bil 23. oktobra 2003. Potem so se srečevali vsak mesec. V krožku je sprva sodelovalo deset sorodnikov žrtev partizanskega

nasilja. Nada Pitz, rojena Titan, iz Murske Sobote, ki so ji partizani 17. aprila 1945 ubili očeta in že več kot 20 let išče njegov grob. Oče Janez Titan je bil izredno zanimiva oseba, pred vojno nekaj časa eden vodilnih slovenskih komunistov, ki se je leta 1940 javno odrekel komunizma in se opredelil za krščanski socializem.

Brat in sestra Marjan Šolar in Majda, poročena Andoljšek, z Bleda. Njun oče je bil velik prijatelj Poljske, velik rodoljub in kristjan, ki so ga partizani ubili decembra 1943. Marjan je po večletnem iskanju 11. septembra 2002 našel ostanke njegovega groba.

Maksu Šimencu iz Vrhpolj pri Kamniku so partizani ubili očeta septembra 1942. Maks Šimenc st. je bil prav tako zanimiva oseba, socialist,

ki je šel prostovoljno v partizane že spomladi 1942, star je bil več kot 40 let. Sinu je uspelo očeta prekopati leta 1973, dolga desetletja pa si je prizadeval za njegovo rehabilitacijo.

Družina Betke Dolenc, rojene Polak, iz Radovljice je med vojno doživela posebno tragedijo. Očeta Jožeta so partizani umorili 14. januarja 1944. Ko je izginil, ga je žena Katarina s hčerka mlada šla iskat na Pokljuko. Prišle so v partizansko taborišče. Hčeri so ločili od matere, češ da ju morajo še nekaj vprašati. Mater so 18. januarja 1944 umorili, hčeri pa poslali v Cerkljo, kjer so ju dali k nekemu kmetu. V zadnji ofenzivi so ju zajele okupatorske enote. Aprila 1945 sta prišli do Kranja, nato pa do materinih sorodnikov na Brezje.

Ugrabitve in umori

Viktorju Velikonji iz Stražišča so partizani spomladi 1943 najprej streljali na očeta in ga ranili. Potem so vprčo njega junija 1943 ustrelili mater. Oče se je pred koncem vojne vrnil iz Nemčije, se javil partizanskim oblastem in izginil.

Marija Lamberger, rojena Žvan, iz Vrbe je naprej izgubila

očeta, ki je padel kot domobranec avgusta 1944 v Lescah. Partizani so nato novembra 1944 odpeljali še mamo, ki se ni več vrnila. Otroka, hčerka in sin, sta bila takrat stara dva leti, drugi nekaj mesecev.

Jožica Jeza, rojena Kastigar, iz Kranja je bila iz družine s petimi otroki. Ko so partizani očeta decembra 1943 ubili, je bila mati noseča. Očetovo truplo so našli že leta 1944 in ga pokopali.

Ivan Podobnik z Vrsnika je bil z očetom, ko so ga prišli iskat partizani, vendar je pobegnil. Očeta so partizani ubili konec avgusta 1944 pred domačo hišo in so ga potem domači in vaščani pokopali na domačem pokopališču. V družini je bilo 12 otrok, mati jim je umrla že pred vojno.

Cilka Soklič je hči Janka Sokliča, vidnega organizatorja četniškega gibanja, ki so ga partizani po vojni ugrabili v Trstu, ga poslali kot agenta nazaj v emigracijo in nato še enkrat ugrabili ter v Bitenčevem procesu obsodili na smrt.

Še druge zgodbe

Med delom krožka se jim je pridružilo še nekaj oseb, ki so osirotele zaradi partizanskega nasilja.

Mariji Logar, roj. Zavasnik, iz Zgoranje Tuhinja so partizani 7. aprila 1945 umorili mater in očeta. Starše je odkopala in pokopala novembra 2003.

Ivanki Pavlovič, roj. Medja, s Koprivnika so partizani 28. februarja 1943 umorili očeta Antona.

Maksu Hanciču iz Gradišča v Tuhinjski dolini so 15. maja 1942 partizani umorili mater Heleno in teto, materino sestro Lucijo Klemen.

Florjani Potočnik, roj. Uhl, iz Črnomlja so 14. novembra 1943 partizani ubili starega očeta Pavla Klemenca in strica, njegovega sina Dušana.

Mili Uršič, roj. Verdnik, iz Ožbalta ob Dravi so partizani 25. oktobra 1944 ugrabili očeta in ga čez nekaj dni umorili.

Njihova skupna želja je vrniti staršem dobro ime, tisti, ki jih še nimajo pokopanih, pa bi radi našli njihove posmrtni ostanke.

Številne priloge

Jože Dežman je vsebino knjige

Moč preživetja oblikoval tako, da je čim bolj spoštoval pripovedi članov krožka, v vseh primerih pa je ob osnovni zgodbi vsake družine objavil tudi priloge, med drugim poslovljena pisma partizanskih žrtev. Med njimi tudi kakšno, ki so ga morilci ponaredili. Glavnino knjige predstavljajo zgodbe sorodnikov, ki so svoje starše izgubili zaradi partizanskega medvojnega nasilja. Te žrtve so bile v Sloveniji še nedavno velik tabu, eden poslednjih, ki je ostal po padcu režima. Sorodniki umorjenih niso bili zaznamovani samo s tragično izgubo svojih staršev, ampak tudi v svojem življenju po vojni, saj so doživljali številne dodatne krivice, s tem da so bili izrazito zapostavljeni, diskriminirani in celo šikanirani. Čeprav se je o medvojnem partizanskem nasilju po letu 1990 precej pi-

salo in so bile objavljene že številne zgodbe, to pisanje dolgo ni moglo prodreti v širšo javno zavest. Šele televizijski dokumentarec Jožeta Možine Zamolčani – moč preživetja, ki je nastal prav ob sodelovanju članov krožka Moč preživetja in ga je Televizija Slovenija predvajala 13. januarja 2004, je prebil ta molk.

Zrno je obilno obrodilo

Srečevanje članov krožka ni obrodilo le te vsebinsko zelo bogate in pretresljive knjige in televizijskega dokumentarca, ampak so člani krožka poslali na ustavno sodišče tudi obsežno besedilo ustavne pobude, da se žrtve medvojnega komunističnega nasilja izenačijo z žrtvami povojnega. Po dosednji zakonodaji namreč otrok med vojno umorjenega nima istih pravic

kot otrok po vojni umorjenega. Uvodoma je v knjigi Jože Dežman zapisal: "Njihove zgodbe vsaka zase pričajo o tematskih krogih, na katere opozarjam v drugem delu besedila z naslovom Vest in samozavest, to je teza o travmatizaciji Slovenije, pri čemer gre tako za posttravmatsko stresno motnjo kot žalovanjsko motnjo, travmatizirano otroštvo nasploh, kriminološko spraševanje o razsežnostih komunističnega terorja ter opozorilo o trajnih posledicah partijskega božjega kompleksa in iz njega izhajajočega komunističnega rasizma."

V zadnjem delu knjige je objavljen pogovor s Pavlom Jamnikom z Uprave kriminalistične policije, avtorjem sklepne sporočila o akciji Sprava – ugotovitve policijskega preiskovanja povojnih pobojev.

Kriminalistični izkop dveh žrtev 10. junija 2003 v Jelencih pri Šmarjeti na Dolenjskem

Noseča Ana Zavasnik je v rokah držala rožni venec. Roke je imela zvezane s padalsko vrvico.

Lobanja Ane Zavasnik. Vrtnina kaže, da so jo partizani verjetno umorili s krampom.